

УДК 37.011.3-057.175:[17+130.122](45)
DOI 10.31654/2663-4902-2026-PP-2-32-38

Надім'янова Т. В.

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
tanynad@dspu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4330-304X>

Мацігін В. С.

аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
vitalikmatsyhin123@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0002-6538-7034>

Шмандровський Р. Л.

аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
shmandrovsky.roman.asp@dspu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0006-2305-4708>

РОЗВИТОК ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ЯК ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

У статті дослідження проблему розвитку духовного потенціалу класного керівника як основи педагогічної культури вчителя. Доведено, що духовність як якість особистості впливає на характер педагогічної культури педагога. Визначено основні поняття дослідження, такі як «педагогічна культура», «культурне педагогічне середовище», «духовність». Обґрунтовано роль класного керівника як духовного посередника між суспільством і дитиною, що створює умови для індивідуального розвитку кожної особистості. Зроблено висновок про те, що духовне зростання особистості відбувається в умовах накопичення соціального досвіду, орієнтації на ті цінності, які забезпечують взаємозв'язок різних форм педагогічної діяльності, тим самим створюючи необхідні умови збільшення морального ресурсу особистості вчителя та розвитку духовного потенціалу.
Ключові слова: класний керівник, педагогічна культура, духовність, духовний потенціал, культурне педагогічне середовище.

Постановка проблеми. У період наприкінці ХХ – початку ХХІ століть на перший план виступила соціально-психологічна проблема розвитку духовного потенціалу класного керівника. Адже попередні спроби обґрунтувати питання його розвитку за допомогою матеріалістичної теорії, соціальної функціональності не допомогли отримати позитивний виховний результат.

Особливу роль у вихованні духовних цінностей в школярів належить класному керівникові як координатору зусиль суспільства, сім'ї, педагогічної науки у формуванні всебічно розвинутої особистості.

Сучасна школа, як соціальний інститут, гостро потребує педагогічних кадрів з високою професійною культурою і сформованими духовними цінностями, які можна передати підростаючому поколінню.

У цих умовах виникає потреба у дослідженні шляхів розвитку духовного потенціалу вчителя – класного керівника, що сприятиме підвищенню авторитету сучасної школи, зміцненню її статусу системі інших соціальних структур.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Задля теоретичного обґрунтування процесу розвитку духовного потенціалу класного керівника звернемося до наукових розвідок стосовно підготовки вчителя до класного керівництва. Про необхідність перебудови системи освіти в сфері класного керівництва наголошували Є. Бачинська [2], В. Берека [3], І. Казанжи [8], В. Киричук [9], О. Оржеховська [13].

Питання педагогічної культури розкриті у наукових студіях В. Кошляк [10], І. Зязюна [14], І. Зайченко, В. Теслюк, А. Каленського [6], М. Лісового [1].

У наукових студіях стосовно проблеми дослідження слід виокремити наукові розвідки М. Волощука [4], Н. Філіпчук [17], Г. Іванюк О. Олексюк [7] які розглядають педагогічну культуру як інтегральний феномен, що поєднує систему знань, гуманістичних цінностей, переконань, способів діяльності та комунікативних умінь педагога. Це безпосередньо пов'язано з духовним потенціалом класного керівника як носія моральних і виховних цінностей.

Метою цієї статті є теоретичне обґрунтування процесу розвитку духовного потенціалу класного керівника як основи педагогічної культури вчителя.

Виклад основного матеріалу. У статті педагогічна культура розглядається як інтегральний феномен, що поєднує систему знань, гуманістичних цінностей, переконань, способів діяльності та комунікативних умінь педагога. Це безпосередньо пов'язано з духовним потенціалом класного керівника як носія моральних і виховних цінностей.

Як зазначають науковці «класний керівник – учитель, який поряд з викладанням того чи іншого предмета, здійснює загальну роботу по об'єднанню зусиль учителів, що працюють у тому чи іншому класі, координації їхніх вимог для досягнення найкращих результатів у виховній і навчальній роботі з учнями класу» [5, с. 165].

На основі аналізу педагогічних джерел можна стверджувати, що протягом усієї історії існування посади класного керівника він виступає як духовний посередник між суспільством і дитиною та створює умови для індивідуального розвитку кожної особистості.

Підтвердженням цього є теза Є. Бачинської про те, що «сучасний класний керівник повинен знати і вміти визначати реальний рівень духовного, соціального, психічного, фізичного розвитку учнів класу, прогнозувати результат своєї діяльності, обирати із уже відомих, конструювати або виробляти єдину виховну технологію, яка б забезпечила особистісне зростання вихованців» [2, с. 15].

Сучасне суспільство характеризується дестабілізацією сімейних взаємостосунків, відчуження дітей і дорослих, психологічним тиском, матеріальним неблагополуччям. Такі проблеми може допомогти вирішити діяльність класного керівника щодо гармонізації інтересів особистості і суспільства. А, отже, виникає необхідність виявлення духовно-ціннісного потенціалу інституту класного керівництва у сучасній школі.

У сучасних наукових розвідках ми спостерігаємо зосередженість на духовності педагога як прикладу «української елітарності, носія культурно-історичної пам'яті етносу й інтелектуального творця суспільства» [18, с. 29].

Можна зробити висновок, що духовність як якість особистості впливає на характер педагогічної культури педагога: вона надає їй сенсу та суспільної значущості. Духовність може бути визначена як відчуття та усвідомлення людиною своєї єдності, своєї нерозривного зв'язку з усім навколишнім світом.

Серед вітчизняних досліджень стосовно духовного потенціалу особистості слід відмітити роботи І. Мельничук, Е. Помиткіна, М. Боришевського, О. Шевченко, М. Савчин, у яких наголошується, що «розвиток духовного потенціалу є внутрішнім ресурсом людини, який сприяє виникненню оптимізму, цілеспрямованості й рішучості, а також допомагає знаходженню шляхів розв'язання проблем» [12, с. 79]. Духовний потенціал особистості розглядається як ресурс особистісних можливостей який застосовується для подолання труднощів у досягненні поставленої мети.

Якщо говорити про духовний потенціал класного керівника як особистісну категорію, ми погоджуємося із А. Макаренком, який зазначав, що проблема моральності є, перш за все, проблемою моральних відносин, які визначають мотиви та вибір вчинку. Моральна боротьба, зіткнення моральних і неморальних спонукань, результат зіткнення визначаються рівнем дієвості моральних відносин та їх домінуванням.

Виходячи з цього підходу до розвитку духовного потенціалу класного керівника можна виділити розуміння загальної та педагогічної культури особистості як взаємопов'язаних та взаємозумовлених характеристик педагога.

Загальна культура особистості – це комплекс знань, якостей, звичок, загальної ерудиції, способів досягнення задуманого, ціннісних орієнтацій, творчих успіхів, який дозволяє жити в гармонії із загальнолюдянською, національною культурою, розвивати власну індивідуальність.

Педагогічна культура – це насамперед висока освіченість, інтелект, моральний потенціал кожного класного керівника, гуманне ставлення до дітей, взаємоповага учнів та дорослих, збереження та розвиток психологічного клімату у шкільному середовищі.

До складових педагогічної культури ми відносимо наявність професійних знань (знання у предметній галузі та здатність передавати їх учням); методичні вміння та навички (здатність застосовувати різні методи та технології навчання); комунікабельність (здатність ефективно спілкуватися з учнями, батьками та колегами); особистісні якості (добродія, терпимість, справедливість та емоційна стійкість); стиль викладання (індивідуальний підхід до навчання та здатність зацікавити учнів); професійну етику (дотримання норм та стандартів поведінки в освітньому середовищі); прагнення саморозвитку (готовність вчитися новому та підвищувати кваліфікацію); вміння здійснювати зворотний зв'язок (здатність слухати і враховувати думки учнів та батьків); креативність (здатність впроваджувати нові ідеї та підходи в освітній процес); організованість (уміння планувати та структурувати навчальний процес); здатність до адаптації (готовність змінюватися відповідно до нових освітніх умов та вимог); соціальну активність; наявність емоційного інтелекту (здатність розуміти та керувати власними емоціями, а також емоціями інших людей, що допомагає у створенні комфортної навчальної атмосфери).

У зв'язку з цим ми звертаємось до поняття «культурне педагогічне середовище», яке розвивається під впливом педагогічної культури педагога та впливає на розвиток духовного потенціалу. Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу (Т. Бакуменко [1], О. Смолінська [16], Г. Пономарьова [15]) під культурним педагогічним середовищем школи ми розуміємо систему організації всього шкільного життя, в якій реалізується сукупність моральних ідей та духовних цінностей, вироблених шкільною спільнотою, а також співорганізація дорослих і дітей на основі гуманістичних взаємовідносин; систему в якій створюються умови для допомоги, підтримки розвитку та саморозвитку особистості, коли дитина і дорослий проявляють творчі здібності, використовуючи обрані ними духовні цінності, норми і зразки поведінки.

Слід зазначити, що духовне зростання особистості відбувається в умовах накопичення соціального досвіду, орієнтації на ті цінності, які забезпечують взаємозв'язок різних форм педагогічної діяльності, тим самим створюючи необхідні умови збільшення морального ресурсу особистості вчителя та розвитку духовного потенціалу.

Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що духовний потенціал як основа педагогічної культури вчителя характеризується пізнавальною, моральною, комунікативною, естетичною та творчою складовими.

Духовний потенціал відображає спроможність класного керівника свідомо та творчо перетворювати та розвивати, проявляти активність у формуванні духовних цінностей школярів, прагнути до пізнання свого призначення та сенсу життя, до повної реалізації внутрішнього потенціалу. Духовний потенціал у міру розвитку та накопичення підносить вчителя над його власними фізіологічними потребами, егоїстичним розрахунком і раціональною рефлексією, проявляючись в потребі та здатності

пізнавати світ, самого себе, свого місця в світі; у прагненні створювати нові форми суспільної взаємодії, виховувати дітей відповідно до найвищих цінностей людської спільноти.

Процес розвитку духовного потенціалу класного керівника як основи педагогічної культури базується на сформованій системі цінностей, які, з одного боку, орієнтують на майбутнє, а з іншого – визначають вектор взаємодії педагога, шкільного колективу та батьків. Результатом продуктивної взаємодії є сформовані духовні цінності, які у свою чергу, призводять до розуміння необхідності активного духовного самовдосконалення в моральній, пізнавальній, культурній сферах.

Таким чином, процес формування системи ціннісно-сміслових орієнтацій як педагогів, та і дітей, виступає як поетапне оволодіння духовними (вищими) цінностями, що збагачують внутрішній світ і сприяють цілісному розвитку людини, формуванню на цій основі багатовимірного образу світу. Адже особистість знаходить себе не тоді, коли займається нескінченним самоаналізом, а тоді, коли її діяльність повністю орієнтована на інших.

Розвиток духовного потенціалу вчителя/ класного керівника розглядаємо як якість особистості, що є результатом розвитку системи ціннісно-сміслових орієнтацій, освоєння людської культури, включає моральні принципи, спрямованість на досягнення «Я» ідеального, що піднімає її над раціональною рефлексією, а також прагнення до пізнання сенсу буття та до самоорганізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розвиток духовного потенціалу класного керівника як основи педагогічної культури вчителя буде ефективним за умов: наявності сформованої системи цінностей, світогляд розвивається на основі ціннісно-сміслові картини світу, сформованої позитивної орієнтацію на досягнення ідеального «Я»; забезпечення духовно-морального розвитку за допомогою акмеологічного супроводу у процесі духовного зростання та накопичення морального ресурсу в освітньому процесі; забезпечення активності педагога у виокремленні потреб, установок, засвоєнні досвіду та традицій попередніх поколінь, культурної спадщини, цінностей, знань, умінь; забезпечення здатності узагальнення та трансформації педагогічного досвіду, потреби у саморозвитку тощо. Ці характеристики є необхідними складовими процесів розвитку та формування людини як особистості та становлять її моральний ресурс.

Внутрішній духовний потенціал неодмінно повинен гармонійно поєднуватися із зовнішніми проявами педагогічної культури вчителя/ класного керівника.

Список використаних джерел

1. Бакуменко Т. К. Особистість викладача як складова культурно-освітнього простору педагогічного коледжу. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum. Praha. Publishing house Education and Science*. 2021. № 1(67). С. 85–89.
2. Бачинська Є. М. Організаційно-методичні засади підготовки вчителів до класного керівництва в системі підвищення кваліфікації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ. 2014. 20 с.
3. Берека В. Є. Виховна діяльність класного керівника: соціально-методологічний концепт: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г., 2016. 211 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
5. Зайченко І., Теслюк В., Каленський А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи. Київ: Ліра-К, 2018. 484 с.
6. Казанжи І. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Миколаїв, 2002. 230 с.
7. Киричук В. О. Технологія діяльності класного керівника з учнівським колективом (діагностика, аналіз, планування, організація корекційної роботи): експериментально-метод. посіб. Ковель. 2000. 88 с.

8. Кошляк В. Є. Засоби розвитку педагогічної культури класного керівника. Розвиток системи управління організацією: *Європейська практика та досвід України: Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція з міжнародною участю* (м. Харків, 15 трав. 2024 р.). Ч. 2. С. 36–37.
9. Лісовий М., Балтремус В. Сутність педагогічної культури викладача ЗВО. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2024. № 72. С. 187–194. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-72-187-195>
10. Мельничук І. Розвиток духовного потенціалу особистості засобами позитивної психотерапії. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2024. № 4. С. 78–83. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-4-11>
11. Оржеховська О.І. Класний керівник у сучасній школі: навч.-метод. посіб. Київ, 1996. 250 с.
12. Педагогічна майстерність: підручник / За ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ: Вища шк., 2004. 422 с.
13. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика: монографія. Харків: Ранок, 2014. С. 31–32.
14. Смолінська О. Є. Поняття культурно-освітнього простору в сучасній педагогічній науці. *Наукові записки. Серія «Педагогіка»*. 2014. № 2. С. 30–35.
15. Шапаренко Х. А. Особистісне самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти : дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.07. Харків, 2019. 783 с.

References

1. Bakumenko, T. K. (2021). Osobystist vykladacha yak skladova kulturno-osvitnoho prostoru pedahohichnoho koledzhu [The personality of the teacher as a component of the cultural and educational space of the pedagogical college]. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum. Praha. Publishing house Education and Science*, 1(67), 85–89 [in Ukrainian].
2. Bachynska, Ye. M. (2014). Orhanizatsiino-metodychni zasady pidhotovky vchyteliv do klasnoho kerivnytstva v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii [Organizational and methodological principles of training teachers for classroom management in the system of advanced training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Bereka, V. Ye. (2016). Vykhovna diialnist klasnoho kerivnyka: sotsialno-metodolohichni kontsept [Educational activities of the class teacher: a socio-methodological concept]. Kamianets-Podilskyi : Zvoleiko D.H. [in Ukrainian].
4. Honcharenko, S. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
5. Zaichenko, I., Tesliuk, V., & Kalenskyi, A. (2018). Osnovy pedahohichnoi maisternosti ta etyka vykladacha vyshchoi shkoly [Fundamentals of pedagogical skills and ethics of a higher school teacher]. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].
6. Kazanzhy, I. V. (2002). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do pozaurochnoi vykhovnoi roboty [Preparing future primary school teachers for extracurricular educational work]. *Candidate thesis*. Mykolaiv [in Ukrainian].
7. Kyrychuk, V. O. (2000). Tekhnolohiia diialnosti klasnoho kerivnyka z uchnivskym kolektyvom (diahnostyka, analiz, planuvannia, orhanizatsiia korektsiinoi roboty) [Technology of the class teacher's activities with the student team (diagnostics, analysis, planning, organization of correctional work)]. Kovel [in Ukrainian].
8. Koshliak, V. Ye. (2024). Zasoby rozvytku pedahohichnoi kultury klasnoho kerivnyka [Means of developing the pedagogical culture of the class teacher]. *Rozvytok systemy upravlinnia orhanizatsiiei: Yevropeiska praktyka ta dosvid Ukrainy – Development of the organization management system: European practice and Ukrainian experience: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Online Conference with International Participation, Part 2* (pp. 36–37) [in Ukrainian].
9. Lisovyi, M., & Baltremus, V. (2024). Sutnist pedahohichnoi kultury vykladacha ZVO [The essence of the pedagogical culture of a higher education teacher]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 72, 187–194. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-72-187-195> [in Ukrainian].

10. Melnychuk, I. (2024). Rozvytok dukhovnoho potentsialu osobystosti zasobamy pozytyvnoi psyhoterapii [Development of the spiritual potential of the individual through positive psychotherapy]. *Naukovi zapysky. Serii: Psykholohiia – Scientific Notes. Series "Psychology"*, 4, 78–83. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-4-11> [in Ukrainian].
11. Orzhekhovska, O. I. (1996). *Klasnyi kerivnyk u suchasni shkoli* [Class teacher in a modern school]. Kyiv [in Ukrainian].
12. Ziazun, I. A. (2004). *Pedahohichna maisternist* [Pedagogical skills] (2nd ed, rev.). Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
13. Ponomarova, H. F. (2014). *Vykhovannia maibutnoho pedahoha: teoriia i praktyka* [Education of the future teacher: theory and practice]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
14. Smolinska, O. Ye. (2014). Poniattia kulturno-osvitnoho prostoru v suchasni pedahohichni nauki [The concept of cultural and educational space in modern pedagogical science]. *Naukovi zapysky. Serii «Pedahohika» – Scientific Notes. Series "Pedagogy"*, 2, 30–35 [in Ukrainian].
15. Shaparenko, Kh. A. (2019). *Osobystisne samovdoskonalennia maibutnikh pedahohiv doshkilnoi osvity* [Personal self-improvement of future preschool teachers]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

Nadimyanova T.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the General Pedagogy
and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
tanynad@dspu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4330-304X>

Matsigin V.

Postgraduate Student of the General Pedagogy
and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
vitalikmatsyhin123@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0002-6538-7034>

Shmandrovskiy R.

Postgraduate Student of the General Pedagogy
and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
shmandrovsky.roman.asp@dspu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0006-2305-4708>

DEVELOPMENT OF THE SPIRITUAL POTENTIAL OF THE CLASS HEAD AS THE BASIS OF THE TEACHER'S PEDAGOGICAL CULTURE

Relevance of the study. It is proven that spirituality as a quality of personality affects the nature of the teacher's pedagogical culture: it gives it meaning and social significance.

Main objective of the study. The article studies the problem of developing the spiritual potential of the class teacher as the basis of the teacher's pedagogical culture.

Methodology. The main concepts of the study are defined, such as «pedagogical culture» as high education, intelligence, moral potential of each class teacher, humane attitude towards children, mutual respect of students and adults, preservation and development of the psychological climate in the school environment; «cultural pedagogical environment» as a system of organizing the entire school life, in which the set of moral ideas and spiritual values developed by the school community are implemented, as well as the co-organization of adults and children on the basis of humanistic relationships; a

system in which conditions are created for assistance, support for the development and self-development of the individual, when a child and an adult demonstrate creative abilities, using their chosen spiritual values, norms and patterns of behavior; «spirituality» as a person's feeling and awareness of his unity, his inextricable connection with the entire world around him; «spiritual potential» as a quality of personality that is the result of the development of a system of value and semantic orientations, the development of human culture, includes moral principles, a focus on achieving an ideal «I», which elevates it above rational reflection, as well as the desire to know the meaning of existence and self-organization.

Results/findings and conclusion. It is proven that the class teacher acts as a spiritual mediator between society and the child and creates conditions for the individual development of each individual. It is concluded that the spiritual growth of the individual occurs in the conditions of accumulation of social experience, orientation on those values that ensure the interconnection of various forms of pedagogical activity.

Significance. Thereby creating the necessary conditions for increasing the moral resource of the teacher's personality and developing spiritual potential.

Keywords: class teacher, pedagogical culture, spirituality, spiritual potential, cultural pedagogical environment.

Отримано редколегією / Received: 01.05.2026
Прорецензовано / Revised: 11.05.2026
Опубліковано / Published: 28.05.2026